

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
rektori M.B. Fo'latov

Ro'yxatga olindi: № FD-09-06

2024-yil "29" avgust

**MOLIYAVIY BOZORLAR, INSTITUTLAR VA INSTRUMENTLAR
O'QUV DASTURI**

Bilim sohasi: 400 000 – Biznes, boshqaruv va huquq

Ta'lim sohasi: 410 000 – Biznes va boshqaruv

Ta'lim yo'nalishi: 60410400 – Moliya va moliyaviy texnologiyalar

SAMARQAND – 2024

Fan/modul kodi MBMT 1708		O'quv yili 2024 - 2025	Semestr 4	Kreditlar 4
Fan/modul turi Majburiy		Ta'lim tili O'zbek/rus		Haftadagi dars soatlari 4
1	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Moliyaviy bozorlar, institutlar va instrumentlar	48	72	120
2	I. Fanning mazmuni Fanni o'qitishdan maqsad – moliya bozorining iqtisodiy mohiyati, vujudga kelishi, rivojlanish bosqichlari va modellari, pul bozori xususiyatlari va moliya bozori shakllanishidagi ahamiyati, aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari va amal qilish mexanizmi, obligatsiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari va savdo mexanizmi, davlat qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish shart-sharoitlari, hosilaviy qimmatli qog'ozlar bozorining moliya bozori boshqa sektorlari bilan bog'liqligi, ipoteka qimmatli qog'ozlar bozori muomalasi tartibi, xorijiy valyutalar bozorining moliya bozoridagi tashkiliy jihatlar, kriptovayutalar bozorining ishlash mexanizmi, qimmatbaho metallar va toshlar bozori xususiyatlari, moliya bozorining indikatorlari va indekslari, moliya bozori risklari va ularni baholash, fond birjalari va fond bozori ishtirokchilari faoliyat mexanizmi, markaziy bank va uning moliya bozoridagi faoliyati, moliya bozorida tijorat banklari va nobank kredit institutlarining ishtiroki, investitsiya va pay fondlarining moliyaviy operatsiyalardagi ahamiyati, moliya bozorida sug'urta tashkilotlari va nodavlat pensiya fondlarining faoliyat mexanizmi, moliya bozorini tartibga solishning iqtisodiy va huquqiy jihatlar bilan yaqindan tanishtirishdan iborat. Fanning vazifasi – aksiyadorlik jamiyatlari moliyasi, moliya-sanoat guruhlari va transmilliy korporatsiyalar faoliyat mexanizmi, xolding kompaniyalari moliyasi, mas'uliyati cheklangan jamiyatlar moliyasi, qo'shma korxonalar moliyasi, qimmatli qog'ozlar bozorida faoliyatni tashkil etish, moliyaviy nazorat, moliya bozoridagi operatsiyalarni yuritish, o'zaro hisob-kitoblarni tashkil etish, korporativ tuzilmalar moliyaviy resurslarini boshqarish bilan bog'liq kompleks masalalar majmuasini o'rgatishdan iborat.			
3	II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari) II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: 1-mavzu. Moliya bozorining nazariy asoslari. Moliya bozorining iqtisodiy mohiyati. Moliya bozorining iqtisodiyotdagi ahamiyatli jihatlar. Dunyo miqyosida moliya bozorining tashkil etilishi. Moliya bozori ishtirokchilari. Moliya bozori institutlari. Moliya bozorida vositachilar tiplari. Moliya bozorining tarkibiy tuzilishi. Pul bozori. Kapital harakati. Kapital bozori. Qimmatli qog'ozlar bozori. 2-mavzu. Moliya bozorining modellari.			

<p>Moliya bozorini modellashning mohiyati va ahamiyati. Moliya bozori modellari. Qimmatli qog'ozlarning bozorda joylashtirish xususiyatlari. Qimmatli qog'ozlar bozori orqali moliyalashtirish. Bank modeli. Moliya bozorining anglosakson modeli. Autsayderlik modeli. Moliya bozorining islom modeli. Moliya bozori modellarinin farqli tomonlari.</p> <p>Nemis modelining xususiyatlari. Moliya tizimi. Moliya bozorining alohida xususiyatlari. Qimmatli qog'ozlarning bozorda joylashtirish xususiyatlari. Bank kreditlari yordamida moliyalashtirish. Mamlakatimiz moliya bozorining rivojlanish modeli va istiqbollari.</p> <p>3-mavzu. Pul bozori</p> <p>Pul bozorining iqtisodiy mohiyati. Pul bozorining vujudga kelishi. Pul bozorining qo'llanish xususiyatlari. Pul bozori ishtirokchilari. Davlat, tijorat banklari, korxonalar va boshqalar pul bozori ishtirokchisi sifatida. Pul bozori instrumentlari: davlat qisqa muddatli qimmatli qog'ozlari, qayta sotib olinuvchi shartnomalar, depozit sertifikatlari, tijorat qog'ozlari va boshqalar. Davlat qisqa muddatli qimmatli qog'ozlarining diskont stavkalari. Pul bozori instrumentlari daromadliligi va risklilik darajasi. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi. Pul bozorida qisqa muddatli kreditlarning ajratilish tartibi.</p> <p>4-mavzu. Obligatsiyalar bozori</p> <p>Obligatsiyalar moliya bozorining muhim instrumenti. Obligatsiyalar emitentlari. Obligatsiyalar tasnifi. Davlat obligatsiyalari. Munitsipal obligatsiyalar. Korporativ obligatsiyalar va ularni muomalaga chiqarish shartlari. Xorijiy obligatsiyalar. Muddatiga ko'ra obligatsiyalar turlari. Joylashtirish shakliga ko'ra obligatsiyalar turlari. Kupon to'lovlariga ko'ra obligatsiyalar turlari. Ta'minlangan va ta'minlanmagan obligatsiyalar. Konvertatsiyalanuvchi obligatsiyalar. Obligatsiyalar qiymati va daromadliligi. O'zbekiston obligatsiyalar bozoridagi holat.</p> <p>5-mavzu. Aksiyalar bozori</p> <p>Aksiyalar va ularning qo'llanish xususiyatlari. Oddiy va imtiyozli aksiyalar. Konvertatsiyalanuvchi imtiyozli aksiyalar. Aksiyalar aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatining asosi sifatida. Aksiyalar bozori o'ziga xos xususiyatlari. Aksiyalar emitentlari. Aksiyalar chiqarish to'g'risida qaror qabul qilish. Aksiyalarni davlat ro'yxatidan o'tkazish. Aksiyalarni joylashtirish. Aksiyalarni qaytarib sotib olish. Aksiya kursi. Aksiyalar nominal qiymati va bozor bahosi. Aksiyalar daromadliligi. O'zbekiston aksiyalar bozori holati.</p> <p>6-mavzu. Hosilaviy qimmatli qog'ozlar bozori</p> <p>Hosilaviy qimmatli qog'ozlarning iqtisodiy mohiyati va ularning o'ziga xos xususiyatlari. Hosilaviy qimmatli qog'ozlar moliya bozori instrumentlari sifatida. Hosilaviy qimmatli qog'ozlarning funktsiyalari. Hosilaviy qimmatli qog'ozlar turlari. Forvard shartnomalari. Fyuchers shartnomalari va turlari. Optsion shartnomalari. Optsionlar turlari. Amerika opsiyonlari. Evropa</p>	
---	--

opcionlari. Opcionlar bo'yicha bazaviy aktivlar. Svoplar iqtisodiy mohiyati. Svoplar turlari. Valyuta svopi qo'llanish xususiyatlari.

7-mavzu. Davlat va xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori.

Davlat qimmatli qog'ozlar bozorining iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari. Davlat qimmatli qog'ozlari turlari. Davlat korxonalarining qimmatli qog'ozlar bilan amalga oshiriluvchi operatsiyalari. Davlat obligatsiyalari. Suveren evrobondlar. Davlat qimmatli qog'ozlarining daromaliligi va risklilik darajasini baholash. Xalqaro qimmatli qog'ozlar iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari. Xalqaro qimmatli qog'ozlar turlari. Xalqaro aksiyalar va obligatsiyalar. Evroaksiyalar. Evroobligatsiyalar. Qisqa muddatli evroqog'ozlar. Evrodepozit sertifikatlar. Depozitar tilxatlar. Amerika depozitar tilxatlari. Global depozitar tilxatlar. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi. Xalqaro qimmatli qog'ozlar savdosi tashkilotchilari. Xalqaro qimmatli qog'ozlari chiqarishda emitentga qo'yiladigan talablar. Xalqaro qimmatli qog'ozlar afzalliklari va kamchiliklari. Mamlakatimizdagi emitentlar tomonidan xalqaro qimmatli qog'ozlar muomalaga chiqarish.

8-mavzu. Islom qimmatli qog'ozlar bozori.

Islom moliyasi mohiyati. Islom qimmatli qog'ozlari. Mushoraka (sharikchilik) asosida moliyalashtirish. Sukuk orqali kapital jalb qilish. Mamlakatimizda islom moliya bozorini rivojlantirish borasida qilinayotgan ishlar. Islom moliya bozori institutlari. Halqaro Islom Moliya Bozori (IIFM).

9-mavzu. Moliya bozori tahlili va moliya bozori risklari

Moliya bozori tahlilining tashkiliy xususiyatlari. Qimmatli qog'ozlar tahlili. Moliya bozori fundamental tahlil va e'tibor qaratiladigan jihatlar. Fundamental tahlilga ta'sir etuvchi omillar. Emitent joriy moliyaviy holati fundamental tahlili. Moliya bozori texnik tahlili. Moliya bozori tahlilida trendlar. Yapon shamlari turlari va modellari. Ayiqlar va buqalar jangi. Bozordagi o'zgaishlar dinamikasi. Pandemiya sharoitida moliya bozordagi o'zgarishlar tahlili. Moliya bozori risklari: mohiyati, asosiy turlari va baholash usullari. Bozor risklari. Fond riski. Foiz riski. Valyuta riski. Tizimli risk va uni aniqlash indikatorlari. Portfel nazariyasi: Markovitsgacha va undan keyingi baholash usullari. Indeks bog'liq portfel samaradorlik mezoni. Moliya bozori risklarini pasaytirish va oldini olish imkoniyatlari.

10-mavzu. Fond birjalari

Fond birjasi funksiyalari va tashkiliy tuzilmasi. Fond birjasi faoliyat printsiplari. Fond birjasi infratuzilmasi va birja savdolari ishtirokchilari. Fond birja savdolari mexanizmi. Birja auksioni turlari.

Investitsiya vositachisi, investitsiya maslahatchisi, investitsiya fondi, investitsiya aktivlarini ishonchli boshqaruvchi, tranfer-agent, qimmatli qog'ozlarning birjadan tashqari savdosi tashkilotchisi, dilerlar, market-

meykerlar va brokerlar. Qimmatli qog'ozlar depozitariysi faoliyat mexanizmi. Toshkent RFB. Elsis-Savdo.

Hisob-kitob kliring palatasi (HKP) instituti vaziflari. Kliring. Kliring elektron tizimi. Fond bozori professional ishtirokchisi sifatida fond birjasidagi faoliyati. Savdolari tashkil etish va amalga oshirish. Faoliyatining xuquqiy asoslari.

11-mavzu. Moliya bozorida banklar va nobank kredit institutlari

Moliya bozorida banklarning ishtiroki. Tijorat banklari emitent sifatida. Banklar tomonidan muomalaga chiqariladigan moliyaviy instrumentlar. Banklar moliyaviy vositachilar va savdo tashkilotchilari sifatida. Banklarning faol investor sifatidagi faoliyati. Moliya bozorida nobank kredit institutlari. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyat mexanizmi. Mikrokredit tashkilotlari va lombardlarning moliya bozorida faoliyati xususiyatlari.

12-mavzu. Investitsiya va pay fondlari

Investitsiya fondlarining iqtisodiy mohiyati va yuzaga kelishi. Investitsiya fondlarining bozor sharoitidagi ahamiyatli jihatlari. Xorijiy amaliyotda investitsiya fondlari tashkiliy tuzilmasi. Mamlakatimizda kollektiv investitsiyalash amaliyotining tashkiliy-huquqiy asoslari. Investitsiya fondlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish tartibi. Investitsiya fondlari investitsiya portfelini diversifikatsiyalash. Mamlakatimizda investitsiya fondlari faoliyatining amaliy jihatlari. Pay fondlari tashkiliy jihatlari va faoliyat tartibi.

III. Amaliy mashg'ulotlarlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Moliya bozorining nazariy asoslari.
2. Moliya bozorining modellari.
3. Pul bozori
4. Obligatsiyalar bozori
5. Aksiyalar bozori
6. Hosilaviy qimmatli qog'ozlar bozori
7. Davlat va xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori.
8. Islom qimmatli qog'ozlar bozori.
9. Moliya bozori tahlili va moliya bozori risklari
10. Fond birjalari
11. Moliya bozorida banklar va nobank kredit institutlari
12. Investitsiya va pay fondlari

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan topshiriqlar:

1. Moliya bozorida amalga oshiriladigan bitim va operatsiyalar;
2. Moliya bozorining iqtisodiyotdagi ahamiyati va o'rni;

3. Bazaviy (qarz va ulush munosabatlarini ifodalovchi) qimmatli qog'ozlar;
4. Hosilaviy qimmatli qog'ozlar (derivativlar);
5. Moliya bozori indikatorlarini baholash;
6. Sug'urta va pensiya fondlarining moliya bozorlaridagi faoliyati;
7. Banklarning moliya bozorlaridagi faoliyati;
8. Investitsiya institutlarining moliya bozorlaridagi faoliyati;
9. Davlat moliya institutlarining moliya bozorlaridagi faoliyati va roli;
10. Xalqaro moliya institutlarining moliya bozorlaridagi faoliyati va roli;
11. Kriptovalyutalar bozori: iqtisodiy ahamiyati va rivojlanish bosqichlari;
12. Fond birjalarining faoliyati;
13. Elektron savdo tizimlarining faoliyati;
14. Moliya bozori risklari, ularni baholash va boshqarish;
15. Investitsion portfellarni shakllantirish, baholash va boshqarish;
16. Moliya bozorini davlat tomonidan tartiblashtirish (muvoqlashtirish va nazorat) qilish;
17. O'zini o'zi muvoqlashtiruvchi institutlar faoliyati;
18. O'zbekistonda moliya bozorini muvoqlashtirish va nazorat qilish mexanizmlari;
19. Moliyaviy globallashtirishda xalqaro moliya bozorlarining roli;
20. Moliya bozori va korporativ boshqaruvning o'zaro bog'liqligi.

V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)

Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:

- Moliya bozorining iqtisodiy mohiyati va asosiy tushunchalari investitsiyaning turlari va shakllari;
- Moliya bozori modellari;
- moliyaviy texnologiyalar qo'llanilishi, moliya bozori institutlari faoliyati bo'yicha O'zbekiston Respublikasi qonunlarini, me'yoriy-huquqiy hujjatlarini bilishi va ularni qo'llay olishi;
- moliya bozorida moliyaviy texnologiyalar qo'llanilishini davlat tomonidan tartibga solishi;
- moliyaviy texnologiyalar qo'llanilishi borasidagi muammolar va ularni hal etish bo'yicha tavsiyalar bera olishi;
- kriptovalyutalar muomalaga chiqarish va ular muomalasini tashkil etish;
- fond birjasi va birjadan tashqari bozorlarda elektron savdo tizimlari orqali qimmatli qog'ozlar savdolarida ishtirok eta olish va savdolarini amalga oshirish haqida *tasavvur va bilimga ega bo'lishi*;
- moliyabozorining indikatorlari va indekslarini hisoblash;
- moliya bozori risklarini baholash va boshqarish;
- fond bozori faoliyat mexanizmini tashkil etish;
- moliya bozorida tijorat banklari va nobank kredit institutlarining ishtirokini yo'lga qo'yish;
- investitsiya va pay fondlarining moliyaviy operatsiyalarini tashkil etish;
- raqamli bank xizmatlarini joriy eta olish va ko'rsata olish;

- sug'urta kompaniyalarida onlayn sug'urta xizmatlarini joriy eta olish;
- elektron to'lov tizimlaridan foydalana olish va xizmat ko'rsatish;
- elektron pul o'tkazmalari tizimidan foydalana olish va xizmatlar ko'rsatish;
- moliya bozorida sug'urta tashkilotlari va nodavlat pensiya fondlarining yo'lga qo'yish;
- elektron savdo tizimlarida savdolarini yo'lga qo'ya olish;
- elektron investitsion vositachilik xizmatlarini ko'rsata olish;
- valyuta birjasida elektron tarzda valyuta savdolarini amalga oshira olishi;
- tovar-xom ashyo birjasida onlayn xaridlar va sotuvlarni amalga oshira olishi va savdolar bo'yicha xizmatlar ko'rsata olishi;
- tijorat banklarida moliyaviy operatsiyalar bo'yicha onlayn xizmatlardan foydalana olishi va xizmatlar ko'rsatishi; qimmatbaho metallar bozori va unda savdo bo'yicha qarorlar qabul qilish malakasiga *ega bo'lishi kerak*.

5 VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:

- ma'ruzalar;
- amaliy ishlarni bajarish va xulosalash;
- interfaol keys-stadilar;
- blits-so'rov;
- guruhlarda ishlash;
- taqdimotlar namoyishi;
- jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.

6 VII. Kreditlarni olish uchun talablar:

Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar xaqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ish yoki testni topshirish.

7 Asosiy adabiyotlar:

1. Elmirzayev S.E. va boshqalar. "Moliya bozori va moliyaviy texnologiyalar". Darslik.-T.: "DIADEMA NUR SERVIS", 2023. -412 b.
2. M.P. Eshov, A.U. Burxanov, X.X. Xudoyqulov, "Moliya bozori va moliyaviy texnologiyalar", Toshkent 2021, -448 b.
3. Зайналов Ж.Р., Ходжаев Э.Н., Хусанов Б.Ш., Рузбаева Н.Х. ва бошқалар "Молия бозори" Тошкент, "Иктисод-Молия" 2020. -216 б.

Qo'shimcha adabiyotlar:

1. Mishkin F.S., Eakins S.G. Financial markets and institutions.-9th edition. – Pearson, 2018. – 694p
2. John C.Hull. OPTIONS, FUTURES, AND OTHER DERIVATIVES. 2023
3. Эскиндаров М.А., отв. ред. Звонова Е.А. Международный финансовый рынок. – Учебник и практикум для бакалавриат и магистратуры. – Москва : Издательство Юрайт, 2018. — 453 с. Монография. – Ташкент: Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи, 2020. – 352 с.

	<p>Axborot manbaalari:</p> <p>11. http://www.cmda.uz – (“O‘zbekiston Respublikasi Kapital bozorini rivojlantirish agentligi” rasmiy veb sayti);</p> <p>12. http://www.mf.uz – (“O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi” rasmiy veb sayti);</p> <p>13. http://www.soliq.uz – (“O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi” rasmiy veb sayti);</p> <p>14. http://www.stat.uz – (“O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi” rasmiy veb sayti);</p> <p>15. http://www.uzse.uz – (“Toshkent” Respublikasi Fond birjasining rasmiy veb sayti);</p> <p>16. http://www.cbu.uz – (“O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki” rasmiy veb sayti);</p> <p>17. http://www.cer.uz – (“O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiy tadqiqot markazi” rasmiy veb sayti);</p> <p>18. http://www.ziyonet.uz – (Ta‘lim portali)</p> <p>19. http://www.lex.uz – (O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari bazasi)</p>
8	Fan dasturi Samarqand iqtisodiyot va servis instituti O‘quv uslubiy kengashining 2024-yil <u>29.08</u> dagi _-sonli yig‘ilish bayoni bilan tasdiqlangan. (№ <u>FD-09-06</u>)
9	<p>Fan/modul uchun ma’sul:</p> <p>K.B. Uzakova – SamISI “Moliya” kafedrası assistenti</p>
10	<p>Taqrizchilar:</p> <p>B.Sh.Xusanov – Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Samarqand filiali direktori, i.f.n., dotsent</p> <p>N.X.Ruzibayeva – Investitsiya va innovatsiyalar kafedrası dotsenti</p>